ResearchGate

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: https://www.researchgate.net/publication/329033762

Özçelik, Sezai. "Uluslararası Çevre Rejimleri ve Aktörler: Devletler, Hükümet-Dışı Aktörler, Uluslararası Örgütler, Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları ve Çok Uluslu Şirketler",...

Chapter · May 2017

CITATIONS
0

READS
1,065

1 author:



Sezai Ozcelik
Çankırı Karatekin University
166 PUBLICATIONS **191** CITATIONS

SEE PROFILE

All content following this page was uploaded by Sezai Ozcelik on 19 November 2018.

The user has requested enhancement of the downloaded file.



ULUSLARARARASI ÇEVRE REJİMLERİ

GÖKHAN ORHAN
SEMRA CERİT MAZLUM
YASEMİN KAYA

dora

ULUSLARARASI ÇEVRE REJİMLERİ

DERLEYENLER
GÖKHAN ORHAN SEMRA CERİT MAZLUM YASEMİN KAYA

DORA
BURSA, 2017

ULUSLARARASI ÇEVRE REJİMLERİ

Derleyenler

GÖKHAN ORHAN & SEMRA CERİT MAZLUM & YASEMİN KAYA

Her hakkı saklıdır. Bu kitabın tamamı veya bir kısmı 5846 sayılı yasanın hükümlerine göre **DORA Basım-Yayın Dağıtım Ltd. Şti.**'nin önceden iznini almaksızın elektronik, mekanik, fotokopi veya herhangi bir sistemle basılamaz, çoğaltılamaz ve bilgisayar ortamında tutulamaz.

Sayfa Tasarım : Nurhan BULMUŞ
Kapak Tasarım : Önder AYDOĞMUŞ
Basım ve Cilt : Ezgi Matbaası
Sertifika No : 12142

1. Baskı, 2017

ISBN: 978-975-2447-53-0

DORA Basım-Yayın Dağıtım Ltd. Şti
Tel : +90 (224) 221 38 39
+90 (224) 225 37 46
Fax : +90 (224) 220 36 73
Altıparmak Mah. Bozkurt Cad.
Avdan Apt. 10/1 Osmangazi / BURSA
dorayayinevi@gmail.com
info@dorayayincilik.com.tr
www.dorakitap.com
www.dorayayincilik.com.tr

Başka bir dünyanın mümkün olduğu
umudunu koruyan,
bunun için çalışanlara....

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER v

KATKIDA BULUNANLAR vii

SUNUŞ ix

KURAMSAL ve KAVRAMSAL ÇERÇEVE

ULUSLARARASI ÇEVRE REJİMLERİ: OLUŞTURULMALARI, İŞLEYİŞLERİ ve ÖZELLİKLERİ

Gökhan Orhan, Yasemin Kaya, Semra Cerit Mazlum..... 3

ULUSLARARASI ÇEVRE REJİMLERİ VE AKTÖRLER: DEVLETLER, HÜKÜMET DIŞI AKTÖRLER, ULUSLARARASI ÖRGÜTLER, ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI VE ÇOK ULUSLU ŞİRKETLER

Sezai Özçelik..... 31

ÇEVRE REJİMİ İNCELEMELERİ

ATMOSFER

BAŞLANGICINDAN BUGÜNE ULUSLARARASI İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ REJİMİ

Ümit Şahin..... 67

UZUN MENZİLLİ SINIR AŞAN HAVA KİRLİLİĞİ SÖZLEŞMESİ ve PROTOKOLLERİ: TÜRKİYE'NİN DURUŞU ve UYGULAMALARI

Gökhan Orhan 131

EKOSİSTEM VE TÜRLER

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ÇÖLLEŞME İLE SAVAŞIM SÖZLEŞMESİ VE TÜRKİYE'NİN DURUMU-UYUMU

Murat Türkeş 169

BİYOLOJİK ÇEŞİTLİLİK REJİMİ
Zühre Aksoy *197*

CITES SÖZLEŞMESİ VE TÜRKİYE
Aynur Aydın *225*

RAMSAR SÖZLEŞMESİ
Selim Erdoğan *261*

ORMANSIZLAŞMAYA İLİŞKİN DÜZENLEMELER
Erdoğan Atmış *297*

DENİZLER VE TATLI SU KAYNAKLARI

AKDENİZ'İN KORUNMASI BARSELONA SÖZLEŞMESİ ve PROTOKOLLERİ
Nuran Talu *333*

KARADENİZ DENİZ ÇEVRESİNİN KORUNMASI VE BÜKREŞ SÖZLEŞMESİ
Nilüfer Oral *377*

ULUSLARARASI DÜZEYDE OLUŞTURULMAK İSTENEN TATLI SU EKOSİSTEMLERİNE YÖNELİK SU HAKKI REJİMİ
Elif Çolakoğlu *393*

TEHLİKELİ MADDE VE ATIKLAR

TEHLİKELİ ATIKLARIN SINIRÖTESİ TAŞINIMININ VE BERTARAFININ KONTROLÜNE İLİŞKİN BASEL SÖZLEŞMESİ
Yasemin Kaya *437*

SINIR ÖTESİ ETKİLER, ETKİ DEĞERLENDİRMESİ VE KATILIM

ÇEVRE YÖNETİMİNE KATILIM: SINIR-AŞAN ÇEVRESEL ETKİ DEĞERLENDİRMESİ – ESPOO SÖZLEŞMESİ
Seda Yurtcanlı Durmaz *477*

KATKIDA BULUNANLAR

Aynur Aydın
Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, Orman Fakültesi, Çevre ve Orman Hukuku Anabilim Dalı.

Elif Çolakoğlu
Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü.

Erdoğan Atmış
Prof. Dr., Bartın Üniversitesi, Orman Fakültesi, Orman Mühendisliği Bölümü.

Gökhan Orhan (der.)
Prof. Dr., Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü.

Murat Türkeş
Prof. Dr., Boğaziçi Üniversitesi İklim Değişikliği ve Politikaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yönetim Kurulu Üyesi.

Nilüfer Oral
Prof. Dr., İstanbul Bilgi Üniversitesi, Hukuk Fakültesi.

Nuran Talu
Dr., Küresel Denge Derneği Başkanı.

Seda Yurtcanlı Durmaz
Araştırma Görevlisi, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Kentleşme ve Çevre Sorunları Anabilim Dalı.

Selim Erdoğan
Dr., T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü.

Semra Cerit Mazlum (der.)
Doç. Dr., Marmara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü.

Sezai Özçelik
Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü.

Ümit Şahin
Dr., Sabancı Üniversitesi, İstanbul Politikalar Merkezi.

Yasemin Kaya (der.)
Yrd. Doç. Dr., Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü.

Zühre Aksoy
Yrd. Doç. Dr., Boğaziçi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü.

SUNUŞ

Çevre sorunları geçtiğimiz yüzyıldan bu yana dünya toplumlarının önemli sorun alanlarından biri haline gelmiştir. Aydınlanma ve sanayi devrimini takip eden süreçte gerçekleşen *Büyük Dönüşüm* sonrasında dünya sathında iktisadi, toplumsal, siyasal ve kültürel alanlarda önemli değişiklikler ve dönüşümler gözlemlenmiştir. Bu dönemde gerçekleşen hızlı kentleşme ve sanayileşme yukarıda sayılan alanlara ek olarak ekolojik alanda da önemli değişiklikleri tetiklemiştir. Modenitenin küresel yayılımı sonrasında sanayileşmiş ülkelerden başlayarak dünya sathına hızla yayılan üretim ve tüketim kalıpları bu sorunların daha da karmaşıklaşmasına neden olmuştur. Bu büyük dönüşümün önemli yansımalarından birisi de doğal kaynaklar ve ekolojik denge üzerinde gözlemlenmiştir. Bu süreçte yeni geliştirilen teknolojiler sayesinde doğa insan amaçları doğrultusunda dönüştürülmüş, doğanın sınırsız bir kaynak gibi görülmesi sonrası doğal kaynaklar hızla tüketilmiş, üretim sürecinde ve tüketim sonrası ortaya çıkan atıklar sonsuz bir taşıma kapasitesi olduğu düşünülen doğaya bırakılmış ve sonuçta doğal denge hızla bozulmaya başlamıştır. Bir yandan türlerin yaşam ortamları bozulup, nesilleri tehlike altına girerken, diğer yandan oluşan kirlilik doğal ortamdaki bozulma sürecini hızlandırmış, başta sağlık sorunları olmak üzere yeni türden sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Ekosistemlerde gözlemlenen bu türden değişimlerin uluslararası etkileri yirminci yüzyılın ikinci yarısında daha belirgin hale gelmiştir. Siyasal sınırları tanımayan kirliliğin ortaya çıktığı yerden bağımsız olarak sınırların ötesini etkilediği fark edilmiştir. Başlangıçta kirliliğin uzun mesafeler kat edebildiğinin ve kirliliğin sınır tanımayan bir sorun olduğunun farkına varılmamıştır. Hâkim üretim ve tüketim kalıpları sonucu ortaya çıkan salımların bir noktadan sonra ozon tabakasındaki incelme ve küresel iklim değişikliği gibi sadece ortaya çıktığı yeri değil hemen hemen yerkürenin tümünü etkileyebilecek potansiyele sahip olduğu anlaşılmıştır.

Doğası gereği uluslararası olan çevre sorunlarının çözümünün uluslararası çabalar gerektirdiği anlaşılmış ve küresel yönetişimin diğer alanlarında oluşturulan rejimler çevre ve kaynak sorunlarının düzenlenmesi sürecinde başvurulan düzenlemeler olmuşlardır. Bu noktada uluslararası ve küresel yansımaları olabilen çevre sorunlarının çözümü sürecinde devletlerin işbirliği sonucu oluşturulan uluslararası çevre rejimleri bu sorunların çözümü sürecinde geliştirilen önemli birer işbirliği ve düzenleme mekanizması olarak küresel çevre siyasetinin en önemli arenaları haline gelmişlerdir. Küresel çevre siyasetine yön veren önemli toplantılar düşünüldüğünde, başlangıçta ön planda yer alan zirve ve konferansların yanı sıra uluslararası çevre rejimlerinin taraflar konferanslarının zaman içinde daha öne çıkmaya başladığı görülmektedir.

Küresel siyasetin önemli birer arenası olan uluslararası çevre rejimleri diğer sektörler ve sorun alanlarıyla olan etkileşimleri bakımından da küresel siyasette önemli bir yer tutmaktadırlar. Her ne kadar uluslararası çevre rejimleri hakkında önemli uluslararası yayınlar olsa da bu alanda Türkçe ve Türkiye hakkındaki yayınların sınırlılığı lisans ve lisansüstü öğrenciler ve uygulamacıların önemli sıkıntılarından biriydi. Elinizdeki derleme alan yazınındaki bu açığın kapatılmasına katkıda bulunma çabasının bir ürünü olarak, ilgili alanlarda çalışan bilim insanlarının katkısıyla hazırlanmıştır. Okuyucuya hem küresel çevre siyaseti, oyuncuları ve rejimleri hem de spesifik rejimlerin ortaya çıkışı, gelişimi, güçlenmesi ve rejimler karşısında Türkiye'nin konumu hakkında güncel bilgiler ışığında bir çerçeve sunmayı amaçlayan bu derleme, kuramsal çerçeve ve spesifik rejim ana-

lizlerine ayrılan iki ana kısımdan oluşmaktadır. İlk kısımda çalışmanın bütününü kapsayacak şekilde temel kuramsal savların ve kavramların tartışıldığı iki bölüm yer almaktadır. Kitabın ikinci kısmı küresel çevresel değişime yanıt olarak geliştirilen uluslararası rejimlerin incelendiği bölümlerden oluşmaktadır. Derlemede incelenen çevre rejimleri atmosfer, doğal ekosistemler ve türler, bölgesel denizler ve tatlı su kaynakları, tehlikeli madde ve atıklar ile çevresel etki değerlendirmesi ve katılım başlıkları altında gruplandırılmıştır.

Gökhan Orhan, Yasemin Kaya ve Semra Cerit Mazlum tarafından kaleme alınan "Uluslararası Çevre Rejimleri: Oluşturulmaları, İşleyişleri ve Özellikleri" başlıklı birinci bölüm derlemenin bütünü için genel bir giriş niteliği taşımaktadır. Bu bölümde uluslararası rejimlere ilişkin genel kabul görmüş tanım ve teorik çerçeveden hareketle çevre rejimleri analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu bölümde rejimlerin kurucu unsuru olan uluslararası işbirliğinin çevresel alanda sağlanmasına ilişkin temel güçlükler değerlendirilmiş ve faklı teorik okulların rejimlerin inşasına ilişkin savları ışığında çevre rejimlerinin oluşturulma süreci analiz edilmiştir. Bölümde son olarak çevre rejimlerinin özellikleri ortaya konmuştur.

Bu kısmın ikinci bölümünde uluslararası çevre rejimlerinin inşasında rol oynayan aktörler ve rolleri analiz edilmektedir. Sezai Özçelik tarafından hazırlanan bölümde, ulus devletler, uluslararası kuruluşlar, sivil toplum kuruluşları ile çok-uluslu şirketler olmak üzere dört temel aktörün rejimlerin inşası, işleyişi ve değişimi süreçlerindeki rolleri ortaya konmaktadır.

Derlemenin ikinci kısmında yer alan ilk iki bölüm atmosferin korunmasına ve hava kirliliğinin önlenmesine ilişkin rejimlerin analizine ayrılmıştır. Bu çerçevede ele alınan ilk rejim ise küresel iklim değişikliğiyle mücadeleye yönelik olarak oluşturulan iklim değişikliği rejimidir. Ümit Şahin rejimin 25 yıla varan tarihini ayrıntılı biçimde irdelemektedir. Küresel iklim değişikliği ve etkileriyle mücadele amacıyla oluşturulan rejimin evrimini beş aşamada ele aldığı yazısında Şahin, rejimin üç temel anlaşması olan Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, Kyoto Protokolü ve Paris Anlaşması'nı temel hüküm ve kuralları çerçevesinde incelemiş, anlaşmaların niteliğine de yön veren küresel iklim siyasetindeki gelişmeleri

başlıca aktörlerin tutumlarıyla birlikte analiz etmiştir. Yazı Türkiye'nin iklim değişikliği alanındaki uluslararası gelişmeler karşısında 1990'lardan günümüze büyük ölçüde süreklilik sergileyen politika ve tutumunun irdelendiği bölümle son bulmaktadır.

Bu bölümün ikinci yazısında Gökhan Orhan uluslararası çevre işbirliğinin en erken ve önemli örneklerinden biri olan ve hava kirliliğiyle mücadeleye dönük bir bölgesel çevre rejimine temel teşkil eden Uzun Menzilli Sınırlar Ötesi Hava Kirliliği Sözleşmesi ve Protokollerini analiz etmektedir. Cenevre Sözleşmesi olarak da bilinen Sözleşme ve eki protokollerle kurulan rejimin incelenmesi hava kirliliğinin başlıca çevresel sorunlardan biri olmayı sürdürdüğü bölgede uluslararası işbirliğinin dinamiklerini anlamak açısından da önemini korumaktadır. Orhan çalışmasında, çevre sorunlarının uluslararası boyutunun anlaşılmasına katkıda bulunan bir sorun alanı olan "sınır aşan hava kirliliği" konusunu, soruna yanıt olarak geliştirilen uluslararası rejimi ve Türkiye'nin bu sürece verdiği tepkileri incelemiştir. Bu amaç doğrultusunda yazıda Sözleşme ve Protokollerinin oluşturulması süreci, rejimin yapısı, kuralları ve etkililiği değerlendirilmiştir. Çalışmada son olarak Türkiye'nin bu süreçteki duruşu ve rejim karşısındaki tutumu ele alınmış ve geçen süre içinde Türkiye'nin bu alanda kat ettiği yolun bir değerlendirmesi yapılmıştır. Türkiye'nin Çerçeve Sözleşme'ye 2004'te Kyoto Protokolü'ne 2009'da taraf olarak görece geç katıldığı iklim değişikliği rejimi ile kirleticilerin sınırlandırılmasına dönük protokollerine henüz taraf olmadığı sınırlar ötesi hava kirliği rejimi karşısındaki tutumunun enerji politikasıyla yakından ilişkili olduğu açıktır.

Derlemenin bir sonraki bölümü doğal ekosistemler ve türlerin korunmasına ilişkin uluslararası işbirliğini düzenleyen rejimlerin incelendiği yazılardan oluşmaktadır. Doğal habitat ve türler açısından da tehdit oluşturan çölleşme ile mücadele amaçlı rejime de bu bölüm içinde yer verilmiştir. Bölümde biyolojik çeşitlilik, sulak alanlar, ormanlar ve nesli tehlike altında bulunan türlerin ticaretine ilişkin işbirliğini düzenleyen başlıca uluslararası antlaşmalar ele alınmıştır.

Bölüm Murat Türkeş'in "Birleşmiş Milletler Çölleşme ile Savaşım Sözleşmesi ve Türkiye'nin Durumu-Uyumu" başlıklı yazısıyla açılmaktadır.

Türkeş yazının ilk bölümünde bilimsel değerlendirme ve politika yapımı açısından taşıdığı öneme binaen öncelikle temel kavramları tanımlamakta, çölleşme sorununun dünya ve Türkiye'deki görünümünü sergilemekte. BM Çölleşme ile Savaşım Sözleşmesiyle oluşturulan rejimi kapsamlı biçimde irdelediği yazısında Türkeş Sözleşme'nin amacını, ilkelerini, tarafların yükümlülüklerini, kurumsal yapısını ve işleyişini, ulusal düzeyde uygulamaya dair düzenlemeleri ve izleme sürecini etraflıca açıklıyor. Türkiye'nin Sözleşme karşısındaki durumu ve uyumunun ayrıntılı biçimde işlendiği yazı çölleşme ve kuraklık riskinin azaltılmasına ilişkin politika ve planlarda dikkate alınması gereken kavram ve uygulama önerileriyle sonuçlandırılıyor. 1992 Rio Yeryüzü Zirvesi'nden sonra kabul edilmiş olmakla birlikte Rio Sözleşmesi olarak anılan BM Çölleşme ile Savaşım Sözleşmesi, ulusal düzeydeki çabaları kadar uygulanmasına uluslararası düzeyde de katkı vermeye çalışarak etkin biçimde dahil olduğu rejimlerden biri olması açısından Türkiye'nin uluslararası çevre politikasının incelenmesinde ayrı bir önem taşıyor. Türkeş de yazısında Türkiye'nin Sözleşme karşısındaki tutumu ile dış politikası arasındaki ilişkiye işaret edip, ulusal düzeydeki uygulamasıyla Sözleşme rejimi içinde üstlendiği rolün altını çiziyor.

Bölümün ikinci yazısında Zühre Aksoy biyolojik çeşitlilik rejimini incelemektedir. Aksoy yazısında Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi ile Sözleşmeye ek olarak düzenlenen iki önemli protokolün – Cartagena ve Nagoya Protokolleri – ayrıntılı bir çözümlemesini yapmaktadır. Sözleşme ve Protokolleri ile kurulan biyolojik çeşitlilik rejiminin oluşum süreci ve temel niteliklerinin Kuzey-Güney gerilimi ekseninde incelendiği yazıda Aksoy, Sözleşme'nin amacı, yükümlülükleri, kurumsal yapısı ve etkiliğine ilişkin değerlendirmeler yanında uygulamasına yön veren temel ilke ve kavramlar ile tarafların bunlara ilişkin tutumlarını da ele alıyor. Aksoy Sözleşme müzakerelerinden başlayarak rejimin en zorlu bileşenlerinden birini oluşturan genetik kaynaklara erişim ve yarar paylaşımı konusunu ayrı bir başlık altında inceliyor. Biyolojik çeşitlilik rejiminin diğer rejimlerle özellikle de erişim ve yarar paylaşımı bağlamında genetik kaynaklara ilişkin olanlar ve Dünya Ticaret Örgütü düzenlemeleriyle etkileşimi sorunsalına da değinen yazı rejim incelemesi çalışmalarında sıkça kullanılmaya başlanan "rejim kompleksi" kavramını da irdelemesine dahil ediyor. Yazı önemli bir biyolo-

jik çeşitlilik zenginliğine sahip Türkiye'nin Sözleşme'ye ilişkin politika ve uygulamalarının değerlendirildiği bölümle son buluyor. BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Çölleşme ile Savaşım Sözleşmesi ile birlikte Rio Sözleşmeleri'nden biri olarak anılan Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, Aksoy'un da belirttiği gibi gerek amacı gerekse hükümlerinin niteliği açısından bir sürdürülebilir kalkınma sözleşmesi olarak da bilinmektedir. Türlerin ve ekosistemlerin korunmasına ilişkin diğer uluslararası düzenlemelerle ilişkisi sınırlı kalan, biyolojik çeşitliliğin korunması bağlamında başlangıçta arzulandığı gibi "şemsiye" işlevi üstlenmeyen Sözleşme rejiminin son dönemde iklim değişikliğine karşı uygulanabilecek önlemler kapsamında gündeme getirilen biyoenerjiyle karbon tutma ve saklama (BECCS), yeryüzü mühendisliği (geoengineering) gibi tartışmalı yöntemlerin canlılar ve yaşam alanları için yaratacağı riskler dolayımında iklim değişikliği rejimi ile daha sık etkileşime girmesi beklenebilir.

Biyolojik çeşitliliğin korunması bağlamında önemli küresel sorunlardan biri de nesli tehlike altındaki türlerin yasadışı ticaretidir. Bu bölümün bir sonraki yazısında nesli tükenme tehlikesi altında olan türlerin ticaretinin kontrolüne yönelik CITES rejimi Aynur Aydın tarafından incelenmiştir. 1975'te yürürlüğe giren Nesli Tehlike Altında Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme biyolojik çeşitliliğin korunmasına dönük uluslararası işbirliği girişimlerinin en erken ve önemli örneklerinden birini oluşturmaktadır. Aydın yazısında sırasıyla Sözleşme'yi ortaya çıkaran nedenler ve tarihsel bağlam, Sözleşme'nin yapısı ve taraf devletlere getirdiği yükümlülükler, CITES'in zaman içindeki gelişimi ve Türkiye'nin Sözleşme'ye uygunluğu konularını değerlendirmiştir. Rejimin tarihsel arkaplanıyla birlikte ayrıntılı biçimde işlendiği yazı, Türkiye'de Sözleşme hükümlerinin uygulanmasıyla ilişkili hukuksal ve kurumsal düzenlemeler ve bunlardaki değişikliklerin kapsamlı bir dökümünü de içermektedir.

Derlemenin sekizinci bölümünde Selim Erdoğan Ramsar Sözleşmesi olarak da bilinen Özellikle Su Kuşları Yaşama Ortamı Olarak Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanlar Hakkında Sözleşme'yi incelemiştir. 1971'de kabul edilip 1975'te yürürlüğe giren Ramsar Sözleşmesi biyolojik çeşitliliğe

ilişkin uluslararası düzenlemeler içinde eskiliği kadar, tür korumaya dönük olanlardan farklı olarak doğal habitat korumasını amaçlaması açısından da ayrı bir yere sahiptir. Erdoğan'ın da belirttiği gibi, Ramsar Sözleşmesi doğal varlıkların korunması ve sürdürülebilir kullanımına yönelik ilk çağdaş küresel uluslararası sözleşme olarak da nitelendirilmektedir. Erdoğan yazısında Sözleşme'nin tarihsel gelişimi, oluşturduğu uluslararası rejim ve bu rejimin unsurları, yarattığı tartışma ortamı ve taraflarını ortaya koymaktadır. Yazıda Sözleşme'nin amacı, kapsamı, genel ilkeleri, getirdiği yükümlülükler, karar alma ve uygulama araçları ile etkinliği değerlendirilmiştir. Yazı Türkiye'nin Sözleşmeyi uygulamasını mevzuat ve kurumsal düzenlemeler çerçevesinde incelerken, uygulamaya ilişkin sıkıntıları ve bu sıkıntıların rejimin yapısı, uluslararası gelişmeler ve Türkiye'nin tutumuyla ilişkili kaynaklarını da irdelemektedir. Bu bağlamda Erdoğan da Aksoy gibi rejimler arasında giderek artan etkileşim ve örtüşmeler ile bu dinamiğin yarattığı yeni durum ve sorunlara dikkat çekmektedir.

Bu bölümün son yazısında Erdoğan Atmış ormansızlaşma sorununu ve bu alandaki uluslararası düzenlemeleri incelemiştir. Özellikle iklim değişikliği, çölleşme, biyolojik çeşitliliğin kaybı gibi sorun alanları ile güçlü sinerjik bağlantılara sahip olan ormansızlaşma sorunu; dünya ormanlarının mevcut durumu, ormancılık alanındaki uluslararası gelişmeler ve Avrupa Birliği Ormancılık Stratejisi başlıkları altında ele alınmıştır. Bölümde ayrıca Türkiye'nin ormancılık alandaki uluslararası yükümlülükleri ve orman alanlarının yönetimindeki etkinliği sorgulanmıştır.

Derlemenin üçüncü bölümü denizler ve tatlı su kaynaklarına ayrılmıştır. Bölümde bölgesel denizler ile su kaynaklarına ilişkin gelişmelerin incelendiği üç yazı yer almaktadır. İlk iki yazıda Türkiye'de deniz çevresinin korunması açısından olduğu kadar ülkemizin çevre alanındaki uluslararası işbirliğinin oluşum ve işleyişine katkısını çözümlemek açısından da ayrı bir öneme sahip olan iki bölgesel sözleşme ele alınmıştır: Barselona Sözleşmesi ve Bükreş Sözleşmesi. Bölümün üçüncü yazısı tatlı su kaynaklarının korunması ve su hakkının tanınması yönündeki uluslararası gelişmeleri incelemektedir.

Nuran Talu "Akdeniz'in Korunması: Barselona Sözleşmesi ve Protokolleri" başlıklı yazısında UNEP'in bölgesel denizler programının ilk ürünü olarak yaklaşık yarım yüzyıllık bir geçmişe sahip olan Akdeniz rejimini koruma politikasındaki kavramsal dönüşümü de yansıtır biçimde işlemiştir. Akdeniz Eylem Planı'yla başlatılan ve hukuksal çerçevesi daha sonra Barselona Sözleşmesi ve Protokolleriyle kurulan Akdeniz rejimi, Talu'nun da işaret ettiği çevresel işbirliğinin bağlayıcı bir uluslararası anlaşmanın yokluğunda da ortaya çıkabileceğini göstermektedir. Barselona Sözleşmesi rejimi ayrıca gerek ortaya çıkışı gerekse görece başarılı uzun geçmişiyle, ihtiyaçları, kapasiteleri ve dolayısıyla çıkarları farklılaşan, daha da önemlisi başka alanlardaki ilişkilerinde sorunlar yaşayan devletlerin çevresel işbirliğine girerek sürdürme kararlılığı dolayısıyla da alan yazınında çeşitli yönleriyle izlenen ve incelenen örneklerden biridir. Talu Sözleşme rejiminin tarihi ve başarımı hakkında kapsamlı bir değerlendirme sunduğu yazısında, Akdeniz çevresinin karşı karşıya olduğu sorunları ekonomik, toplumsal ve siyasal boyutlarıyla ilişkisi içinde sergileyip, Barselona Sözleşmesi ve protokolleriyle kurulan rejimin amacını ve kurumsal yapısını açıklıyor, rejim kapsamında geliştirilen eylem planlarını ve stratejileri inceliyor, sivil toplum kuruluşları ve başta Avrupa Birliği olmak üzere uluslararası kuruluşların rejimle ilişkisini değerlendiriyor. Yazı Akdeniz rejimine yansıdığı ölçüde küresel çevre politikasının 1970'lerden bu yana geçirdiği düşünsel ve kavramsal evrimi ortaya koyduğu gibi, rejim etkileşimi çalışmalarına da ışık tutuyor. Talu'nun üzerinde genişçe durduğu "ekosistem yaklaşımı" rejimler arası etkileşimin kavramlar-ilkeler düzeyindeki seyrini gösteren örneklerden biridir. Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi rejiminin benimsediği ekosistem yaklaşımı Barselona Sözleşmesi rejimi çerçevesinde kıyı ve deniz ekosistemlerinin korunması çabasına rehberlik etmektedir. Barselona Sözleşmesi rejiminin küresel çevre politika ve hedeflerinin bölgeselleştirilmesi açısından da bir model niteliği taşıdığı söylenebilir. Talu'nun etraflı biçimde sergilediği gibi, rejim sürdürülebilir kalkınma, Binyıl Kalkınma Hedefleri gibi küresel gündemlerden sonra iklim değişikliği ve etkileriyle mücadeleyi de bölgesel dinamikleri de dikkate alarak politika ve uygulamalarına bütünleştirerek bölgeselleştirme yolunda belirgin bir mesafe kaydetmiştir.

Bölümün izleyen yazısında Nilüfer Oral Karadeniz'in korunması amacıyla Bükreş Sözleşmesi ve protokolleri ile oluşturulan rejimi incelemektedir. Oral yazısında Karadeniz'deki çevresel sorunları ve nedenlerini, Bükreş Sözleşmesi organlarını ve Karadeniz'deki diğer kurumsal yapıları ele almaktadır. Karadeniz'in korunması rejiminin Avrupa Birliği düzenlemeleri ve Tuna nehri rejimi ile ilişkilerini de değerlendiren yazı geniş Karadeniz bölgesinde çevrenin korunması ve sürdürülebilir kalkınma için işbirliği ihtiyacını da sergilemektedir. Akdeniz rejimini model alarak oluşturulan ve kurulmasında Türkiye'nin öncü ve etkin bir rol oynadığı Bükreş Sözleşmesi rejimi, Oral'ın da belirttiği gibi, başta petrol taşımacılığı ve iklim değişikliğinin etkileriyle bağlantılı yeni sorunlara yanıt geliştirme gereğiyle karşı karşıyadır. Barselona Sözleşmesi'nde olduğu gibi 1992 Rio Konferansı ve sonrasında çevre politikasına giren yeni yaklaşımları politika ve kurumsal çerçevesine bütünleştirme çabası içinde olan rejimin bu gereğe uyum sağlamadaki başarısı büyük ölçüde kıyıdaş devletlerin tutumuna bağlıdır.

Bu bölümün son yazısında Elif Çolakoğlu tatlı su kaynaklarının korunmasına ve su hakkının tanınmasına yönelik uluslararası düzenlemeleri incelemiştir. Yazıda tatlı su ekosistemlerinin korunmasına yönelik küresel düzlemde oluşturulmak istenen su hakkı rejimi ele alınmıştır. Bu doğrultuda öncelikle yerküredeki tatlı su kaynaklarının mevcut durumu analiz edilmiş ve uluslararası ölçekte su güvenliğine duyulan gereksinime dikkat çekilmiştir. Daha sonra bir insan hakkı olarak su hakkının kabulüne yönelik uluslararası ölçekte özellikle Birleşmiş Milletler bünyesinde gösterilen gayretlerin sonucu olarak ortaya çıkan düzenlemeler ve ilgili hukuki metinler incelenmiştir. Son kısımda ise, su hakkının kabulünün uzun dönemde yaratabileceği etkiler tartışılmıştır.

Derlemede tehlikeli madde ve atıklara ilişkin rejimler kapsamında Basel Sözleşmesi incelenmiştir. Yasemin Kaya Tehlikeli Atıkların Sınırötesi Taşınımının ve Bertarafının Kontrolüne İlişkin Basel Sözleşmesi'yle oluşturulan rejimi tehlikeli atık ticaretinin boyutları ve nedenleri, Basel Sözleşmesi'nin ortaya çıkışına temel teşkil eden dinamikler, Sözleşme'nin yapısı ve taraf devletlere getirdiği yükümlülükler ile Sözleşme'nin etkinliği başlıkları çerçevesinde incelemiştir. Basel tehlikeli atık rejiminin zaman içinde

geçirdiği evrimi taraf devletlerin ve en büyük atık üreticisi olduğu halde düzenlemeye katılmayan ABD gibi devletlerin tutumlarıyla bağlantılı olarak ortaya koyan yazısında Kaya, rejimdeki "paradigma değişikliği" arayışının yol açtığı esneklik ve kuralsızlaştırma yönelimine de dikkat çekmektedir. Bu dönüşümün küresel çevre politikasındaki neoliberalleşme eğiliminden ayrı olarak düşünülemeyeceği ortadadır. Kaya yazısında tehlikeli atıkların yasadışı taşınması sorunuyla 1980'lerin sonunda tanışan, gemi söküm faaliyetleri ve 2004'te yaşanan Ulla gemisi gibi olaylar nedeniyle tehlikeli atık ticaretinin yarattığı risklerle karşılaşmaya devam eden Türkiye'nin Basel Sözleşmesine dönük politika ve uygulamalarını da değerlendirmiş ve tehlikeli atık yönetimindeki sıkıntıları incelemiştir.

Derlemenin son bölümünde kitapta ele alınan ve alınamayan tüm çevresel sorun alanlarını ortak kesen ve diğer rejimlerin etkililiğini ve başarısını doğrudan etkileyen bir yatay politika alanı olan halkın katılımı konusu sınır aşan çevresel etki değerlendirmesini (ÇED) düzenleyen sözleşme bağlamında işlenmiştir. Seda Yurtcanlı Durmaz "Çevre Yönetimine Katılım: Sınır-Aşan Çevresel Etki Değerlendirmesi-Espoo Sözleşmesi" başlıklı yazısında Sözleşmeyi ağırlıklı olarak katılım hakkının kullanımını düzenleme biçimi bakımından ele almıştır. Yazı Sözleşme'nin tarihsel arkaplanının açıklandığı bölümün ardından sınıraşan çevresel etki değerlendirmesinin amaç-araç ilişkisi bakımından uygunluğu, Sözleşme'nin nasıl bir katılım süreci kurduğu, katılım hakkının etkin biçimde kullanılmasını güvence altına alıp almadığı soruları ekseninde ilerlemektedir. Yurtcanlı Durmaz yazısında zarar vermeme ilkesi doğrultusunda sınır ötesi etkilerin önlenmesi ve azaltılması aracı olarak sınıraşan ÇED'i düzenleyen Espoo rejiminin kısıtlarını etraflıca tartışmıştır. Türkiye bir bölgesel sözleşme olarak hazırlanan fakat daha sonra yapılan değişiklikle bölge dışındaki diğer devletlerin katılımına açık hale getirilen Espoo Sözleşmesi'ne henüz taraf olmamıştır. Yazar Türkiye'nin Sözleşme karşısındaki durumunu el aldığı bölümde, Sözleşme'ye dönük tutumun ÇED'in ulusal düzeyde uygulanmasında yaşanan sıkıntılardan ayrı ele alınamayacağını belirtmektedir.

Bu noktada, çalışmada yer alması gerektiği halde yer veremediğimiz rejimler olduğunun farkındayız. Bu konudaki çalışmalarımızı devam ettire-

rek, bu derlemenin ikinci baskısı için hem güncellenmiş hem de yeni bölümlerle zenginleşmiş bir içerik için çalışmalarımıza ara vermeden devam edeceğiz. Bu kitaba katkıda bulunan tüm yazarlara verdikleri emekler ve editoryal süreçlerden kaynaklanan gecikmeler karşısında gösterdikleri sabır nedeniyle teşekkür ediyoruz. Onların işbirliği ve katkıları olmazsa olmaz listesinin en başında yer alıyor. Kitabın yayına hazırlandığı aşamada yaptıkları katkılar nedeniyle Dora Yayıncılık'tan Rıza Akbulut ve Kurtuluş Tayam'a teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Kasım 2017
Bandırma, İstanbul ve Bursa

Gökhan Orhan
Semra Cerit Mazlum
Yasemin Kaya

ULUSLARARASI ÇEVRE REJİMLERİ VE AKTÖRLER: DEVLETLER, HÜKÜMET DIŞI AKTÖRLER, ULUSLARARASI ÖRGÜTLER, ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI VE ÇOK ULUSLU ŞİRKETLER

Sezai Özçelik*

A. GİRİŞ

Uluslararası çevre rejimleri en basit anlamda sınır-aşan ve küresel boyuttaki belirli çevresel sorunlara çözüm bulmak amacıyla ortaya çıkmıştır. Çevresel sorunların iki önemli özelliği vardır. Birincisi, hiçbir ayrım gözetmeksizin tüm uluslararası topluma zarar veren etkiler doğururlar. İkincisi, hiçbir uluslararası aktör özellikle ulus-devletler bu sorunu tek başlarına çözemezler. Bu bölümde, uluslararası çevre rejimleri dört farklı uluslararası aktör bağlamında incelenecektir. İlk olarak, uluslararası ilişkilerde dört aktörün tanımı yapılıp çevresel bağlamdaki örneklerle aktörler açıklanacaktır. Uluslararasi ilişkilerde aktörler; ulus-devletler, uluslararası örgütler ve hükümetlerarası örgütler, hükümetdışı örgütler ve uluslararası sivil toplum kuruluşları ile çok-uluslu şirketler olarak sıralanmaktadır (Özçelik, 2015). İkinci olarak, dört aktörün çevre rejimlerinin inşası ve işleyişinde oynadıkları roller ele alınacaktır. Üçüncü olarak, çevre rejimlerinin etkinliği, rejimler-arası ve aktörler-arası etkileşim konularında dört aktörün bakış açıları mercek altına alınacaktır. Dördüncü olarak, çevre rejimle-

* Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü.

müştür. Uluslararası çevre rejimi yaklaşımı, küresel çevresel iyi yönetişim kavramının önüne geçmiştir. Uluslararası çevre rejiminde yeni çalışma alanı olarak "kurumsal dinamizm" gösterilmektedir. Bunun nedeni, uluslararası rejimlerin "karmaşık ve dinamik sistemler" olarak devamlı değişmesidir. Son yıllarda önemli olan, değişimin belirteçlerini (determinants) ortaya koymaktır (Young, 2010: 192). Uluslararası çevre rejim teorileri detaylı şekilde disiplinlerarası şekilde çalışılmıştır. Nitel ve nicel yöntemlerle yapılan çalışmalar teorik altyapının güçlendirilmesine yol açmıştır. Bunun yanında uluslararası çevre rejimlerinin ne derece ve nasıl önemli olduğu ve etkinliği konusunda yapılan araştırmalar veritabanları oluşturma çalışmaları ile sonuçlanmıştır. Bu çalışmalardan bazıları, Young vd. (2008) Küresel Çevresel Değişimin Kurumsal Boyutları Projesi, Oslo-Seattle Proje Veritabanı (Miles vd., 2002) ile Uluslararası Rejim Veritabanı (Breitmeier vd., 2006) olarak hayata geçirilmiştir. Avrupa Birliği'nin çevre politikasının uluslararası çevre rejimi çerçevesinde incelenebileceği ve bu alanda uluslararası kurumsal (institutionalist) yaklaşımların kullanılabileceği belirtilmektedir (Jordan, 2005).

KAYNAKÇA

Bonzon, Yves (2014). *Public Participation and Legitimacy in the WTO*, UK: Cambridge University Press.

Breitmeier, H. (2008). *The Legitimacy of International Regimes*, Burlington VT: Ashgate.

Breitmeier, Helmut, Oran R. Young & Michael Zürn. (2006). *Analyzing Environmental Regimes: From Case Study to Database*, Cambridge, MA: MIT Press.

Brown, Donald A. (2013). *Climate Change Ethics: Navigating the Perfect Moral Storm*, London: Routledge.

Carlin, Elaine M. (2002). "Oil Pollution from Ships at the Sea: The Ability of Nations to Protect a Blue Planet", *Environmental Regimes Effectiveness: Confronting Theory with Evidence*, Edward L. Miles, Arild Underdal, Steinar Andresen et al. (Eds.), Cambridge: MIT Press, s. 331-356.

Cass, Deborah Z. (2005). *The Constitutionalization of the World Trade Organization: Legitimacy, Democracy, and Community in the International Trading System*, UK: Oxford University Press.

Chasek, Pamela S., David L. Downie & Janet Brown. (2014). *Global Environmental Politics*, 6th ed., Boulder, CO: Westview Press.

Danish, Kyle W. (2007). "International Relations Theory", *The Oxford Handbook of International Environmental Law*, D. Bodansky, J. Brunnee & E. Hey (Eds.), New York: Oxford University Press, s. 205-231.

Gehring, Thomas. (2012). "International Environmental Regimes as Decision Machines", *Handbook of Global Environmental Politics*, Peter Dauvergne (Ed.), UK: Edward Elgar Publishing, s. 51-64.

Gilpin, Robert. (1987). *The Political Economy of International Relations*, Princeton: Princeton University Press.

Guzzini, Stefano (2013). *Power, Realism, and Construstivism*, New York: Routledge.

Haas, Peter M. (1989). "Do Regimes Matter? Epistemic Communities and Mediterrenean Pollution Control", *International Organization*, vol. 43, no. 3 (Summer 1989), s. 377-403. http://www.columbia.edu/itc/sipa/S6800/ courseworks/regimes_hass.pdf

Haas, Peter M. (1992). "Introduction: Epistemic Communities and International Policy Coordination", *International Organization*, vol. 46, no. 1, Knowledge, Power, and International Policy Coordination, Winter 1992, s. 1-35. https://www.unc.edu/~fbaum/teaching/articles/IO-1992-Haas.pdf

Hasenclever, Andreas, Peter Mayer and Volker Rittberger (1997). *Theories of International Regimes*, Cambridge: Cambridge University Press.

Jordan, Andrew (2005). "Introduction: European Union Environmental Policy-Actors, Institutions and Policy Processes", *Environmental Policy in the European Union: Actors, Institutions and Processes,* (2. ed.), Andrew Jordan (Ed.), London: Earthscan, s. 1-10.

Khee-Jin Tan, Alan (2006). *Vessel-Source Maritime Pollution: The Law and Politics of International Regulation*, Cambridge: Cambridge University Press.

Keohane, Robert O. (1983). "The Demand for International Regimes", *International Regimes*, Stephen Krasner (Ed.), Ithaca: Cornell University Press, s. 141-173.

Keohane, Robert O. (1984). *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*, Princeton: Princeton University Press.

Keohane, Robert O. ve Joseph S. Nye. (1977). *Power and Interdependence: World Politics in Transition*, Boston: Little Brown Company.

Lang, Winfried. (1994). "Regimes and Organizations in the Labyrinth of International Relations", *Völkerrecht Zwischen Normativem Anspruch und Politischer Realitat: Festschrift für Karl Zemanek zum 65, Geburtstag*, Konrad Ginther et.al.,(Ed.), Berlin: Duncker&Humblot, s.275-89.

Miles, E., S. Andresen, E.M. Carlin, J.B. Skjaerseth, A. Underdal & J.Wettestad. (2002). *Environmental Regime Effectiveness: Confronting Theory with Evidence*, Cambridge, MA: MIT Press.

Mitchell, Ronald, Moira L. McConnell, Alexei Roginko & Ann Barrett. (1999). "International Vessel-Source Oil Pollution", *The Effectiveness of International Environmental Regimes: Causal Connections and Behavioral Mechanisms*, Oran Young (Ed.), Cambridge: MIT Press, s. 33-91.

Nagtzaam, Gerry (2009). *The Making of International Environmental Treaties: Neoliberal and Constructivist Analyses of Normative Evolution*, UK: Edward Elgar.

Özçelik, Sezai (2004). *The Influence of Power and Knowledge Factors on Negotiation Processes, Perceptions, and Outcomes: Enviromental Regime Negotiations*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, George Mason Üniversitesi, 2004.

Özçelik, Sezai (2005). "Neorealist and Neo-Gramscian Hegemony in International Relations and Conflict Resolution During the 1990s", *Abant İzzet Baysal Üniversitesi-İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, cilt. 1, sayı: 2, Sonbahar 2005, s. 88- 114.

Özçelik, Sezai. (2011). *Environmental Regime Negotiations: The Influence of Power and Knowledge Factors on Negotiation Processes, Perceptions, and Outcomes*, Germany: LAP Lambert Publishing.

Özçelik, Sezai (2012). "Uluslararası Rejim Kavramı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme: Yapısalcı, Kurumsal ve Bilişsel Temel Teoriler", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, Nisan 2012, 7 (1), s. 231-250.

Özçelik, Sezai. (2015). "Climate Change Negotiations Positions of the United States, the European Union, and the G-77/China before and after the Kyoto Protocol: 1995-2002", *Enerji ve Diplomasi Dergisi*, vol. 1, no. 2, Yaz 2015, s. 34-60.

Rowlands, Ian H. (1995). *The Politics of Global Atmospheric Change*, Manchester: Manchester University Press.

Ruggie, J. G. (1975). "International Responses to Technology: Concepts and Trends", *International Organizations*, vol. 29,no. 3, s. 557-83.

Sands, Phillippe & Jacqueline Peel. (2012). *Principles of International Law*, (3rd ed.), Cambridge: Cambridge University Press,

Skodvin, Tora. (2000). "The Intergovernmental Panel on Climate Change", *Science and Politics in Environmental Regimes: Between Integrity and Involvement*,

Steinar Andresen, Tora Skodvin, Arild Underdal & Jorgen Wettestad (Eds.), Manchester: Manchester Universtiy Press, s. 146-181.

Stein, Arthur A. (1982). "Structrural Perspectives: Coordination and Collobaration: Regimes in Anarchic World", *International Regimes*, edited by Stephen Krasner, Ithaca: Cornell University Press, s. 115-141.

Stein, Arthur A. (1990). *Why Nations Cooperate: Circumstance and Choice in International Relations*, Ithaca: Cornell University Press.

Underdal, Arild (2000). "Science and Politics: The Anatomy of an Uneasy Partnership", *Science and Politics in Environmental Regimes: Between Integrity and Involvement*, Steinar Andresen, Tora Skodvin, Arild Underdal & Jorgen Wettestad (Eds.), Manchester: Manchester Universtiy Press, s.1-22.

Underdal, Arild (2002). "One Question. Two Answers", *Environmental Regimes Effectiveness: Confronting Theory with Evidence*, Edward L. Miles, Arild Underdal, Steinar Andresen et. al. (Eds.) Cambridge: MIT Press, s. 3-46. https://mitpress.mit.edu/sites/default/files/titles/content/9780262632416_sch_0001.pdf

Unruh, Gregory C. (2010). "The United Nations Global Compact Environmental Principles: Achievements, Trends, and Challenges", *The United Nations Global Compact: Achievements, Trends, and Challenges*, Andreas Rasche & George Kell, (Eds.), Cambridge: Cambridge University Press, s. 59-80.

Young, Oran R. (2010). *Institutional Dynamics: Emergent Patterns in International Environmental Governance*, Cambridge, MA: MIT Press.

Young, Oran R. (1994). *International Governance: Protecting the Environment in a Stateless Society*, Ithaca: Cornell Universiyt Press.

Young, Oran R. (1989). "The Politics of International Regime Formation: Managing Natural Resources and the Environment", *International Organization*, 43 (3), Summer 1989, 349-375.

Young, Oran R., L.A. King, ve H. Schroeder. (2008). *Institutions and Environmental Change: Principal Findings, Applications, and Research Frontiers*, Cambridge, MA: MIT Press.

Young, Oran R. ve Marc A. Levy. (1999) "The Effectiveness of International Environmental Regimes", *The Effectiveness of International Environmental Regimes: Causal Connections and Behavioral Mechanisms*, Oran Young, (Ed.) Cambridge: MIT Press, s. 1-33

Wettestad, Jorgen (1999). *Designing Effective Environmental Regimes: Key Conditions*, Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing.

EK OKUMALAR

Axelrod, Robert & Robert O. Keohane (1993). "Achieving Cooperation Under Anarchy: Strategies and Institutions", *Neorealism and Neoliberalism: The Contemporary Debate*, David A. Baldwin (Ed.), New York: Columbia University Press, s. 85-116.

Baldwin, David A. (1993). "Neoliberalism, Neorealism, and World Politics", *Neorealism and Neoliberalism: The Contemporary Debate*, David A. Baldwin (Ed.), New York: Columbia University Press, s. 3-29.

Breitmeier, Helmut, et. al. (1996a). The International Regimes Database as a Tool for the Study of International Cooperation, Working Papers, Laxenburg, Austria: International Institute for Applied Systems Analysis, no. WP-96-160, December 1996.

Breitmeier, Helmut, et. al. (1996b). International Regimes Database (IRD): Data Protocol, Working Papers, Laxenburg, Austria: International Institute for Applied Systems Analysis, no. WP-96-154, December 1996.

Chasek, Pamela (1997). "A Comparative Analysis of Multilateral Environmental Negotiations", *Group Decision and Negotiation*, 6, s. 437-461.

Chasek, Pamela (2001a). *Earth Negotiations: Analyzing Thirty Years of Environmental Diplomacy*, New York: United Nations University Press.

Chasek, Pamela (2001b). "Scientific Uncertainty in Environmental Negotiations: The Responses of the Non-governmental Sector", (Der.) Ho-Won Jeong (2001), *Global Environmental Policies: Institutions and Procedures,* New York: Palgrave Pub., s.129-161.

Cox, R.W. (1986). "Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory, *Neorealizm and its Critics*, R. Keohane (Ed.), New York: Columbia University Press.

Cox, R.W. (1992). "Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory, *Perspectives on World Politics*, Richard Little & Michael Smith (Eds.), London: Routledge Press.

Efinger, Manfred, Peter Mayer & Gudrun Schwazer (1993). "Intergrating and Contextualizing

Hypotheses: Alternatives Paths to Better Explanations of Regime Formation?", *Regime Theory and International Relations*, Volker Rittberger (Ed.), Oxford: Clarendon Press.

Faure, Guy-Oliver & J.Z.Rubin (1993). "Organizing Concepts and Questions, *International Environmental Negotiation* Gunnar Sjostedt (Ed.), New York: Sage Publication, s. 17-27.

Grieco, Joseph (1988). "Anarchy and the Limits of Cooperation: A Realist Critique of the Newest Liberal Insitutionalism", *International Organization*, 42 (3), s. 485-507.

Haas, Ernst B. (1990). *When Knowledge is Power*, Berkeley: University of California Press.

Haas, Peter M. (1989). "Do Regimes Matter? Epistemic Communities and Mediterranean Pollution Control", *International Organization*, 43 (3), Summer 1989, s. 376-403.

Haas, Peter M. (1992a). "Introduction: Epistemic Communities and International Policy Coordination", *International Organization*, 46 (1), Winter 1992, s. 1-35.

Haas, Peter M. (1992b). "Banning Chlorofluorocarbons: Epistemic Community Efforts to Protect Stratospheric Ozone", *International Organization*, 46 (1), Winter 1992, s. 187-224.

Haas, Peter M. (1993). "Epistemic Communities and the Dynamics of International Environmental Cooperation", *Regime Theory and International Relations*, Volker Rittberger (Ed.), Oxford: Clarendon Press, s. 168-202.

Haas, Peter M. (1994). "Regime Patterns for Environmental Management", *Complex Cooperation: Institution and Processes in International Resource Management*, Peter M. Haas, et al., (Eds.), Oslo: Scandinavian University Press, s. 35-59.

Haas, Peter M., Robert O. Keohane, & Marc A. Levy (1993). *Institutions for the Earth: Sources of Effective International Environmental Protection*, Cambridge: MIT Press.

Haggard, Stephan & Beth A. Simmons (1987). "Theories of International Regimes", *International Organization*, 41 (3), Summer 1987, s. 491-517.

Hampson, Fen Oslor (1995). *Multilateral Negotiations: Lessons from Arms Control, Trade, and the Environment*. Baltimore: John Hopkins University Press.

Hardin, Garret (1968). "The Tragedy of the Commons", *Managing the Commons*, G. Hardin & Baden J. (Eds.), San Francisco: W.H. Freeman Company, s. 16-30.

Hasenclever, Andreas, Peter Mayer & Volker Rittberger (1996). "Interests, Power, Knowledge: The Study of International Regimes", *Mershon International Studies Review*, 40, s. 177-228.

Jeong, Ho-Won (2001). "Dynamics of Environmental Negotiations", in *Global Environmental Policies: Institutions and Procedures*, Ho-Won Jeong, NY: Palgrave, s. 101-129.

Jonsson, Christer (1993). "Cognitive Factors in Explaining Regime Dynamics", *Regime Theory and International Relations*, Volker Rittberger (Ed.), Oxford: Clarendon Press, s. 202-223.

Keohane, Robert O. & Joseph S. Nye (1989). *Power and Interdependence*, 2.ed., NY: Harper Collins Publishers.

Krasner, Stephen D. (1983). "Structural Causes and Regime Consequences: Regimes as Intervening Variables", *International Regimes*, Stephen D. Krasner (Ed.), Ithaca: Cornell University Press, s. 1-23.

Kratochwil, Friedrich V. (1989). *Rules, Norms, And Decisions: On the Conditions of Practical and Legal Reasoning in İnternational Relations And Domestic Affairs*, Cambridge: Cambridge University Press.

Kratochwil, Friedrich V. And John Ruggie (1989). "The State of the Art, or the Art of the State", *International Organization*, 40, s. 753–76.

Kremenyuk, Victor A. and Winfried Lang (1993). "The Political, Diplomatic, and Legal Background", *International Environmental Negotiation*, Gunnar Sjostedt (Ed.), New York: Sage Publications, s. 3-17.

Levy, Marc A. (1994). *The Study of International Regimes*, Working Paper, Laxenburg, Austria: International Institute for Applied Systems Analysis, no. 94-113, November 1994.

List, Martin and Volker Rittberger (1998). "The Role of Intergovernmental Organizations in Regime Formation and Evolution of International Environmental Regimes", *The Politics of International Environmental Management*, Arild Underdal (Ed.), Boston: Kluwer Academic Publishers, s. 67-83.

Porter, Gareth and Janet W.Brown (1996). *Global Environmental Politics*, İkinci basım, New York: Westview Press.

Olson, Mancur, Jr. (1965). *The Logic of Collective Action: Public Goods and the Theory of Groups*, Cambridge, Mass: Harvard University Press.

Rittberger, Volker (1993). *Regime Theory and International Relations*, Oxford: Clarendon Press.

Singh, J.S. (2000). "Weak Powers and Globalism: The Impact of Plurality on Weak-Strong Negotiations in the International Economy", *International Negotiation*, 5, s. 449-484.

Sjostedt, Gunnar (1994). "Issue Clarification and the Role of Consensual Knowledge in the UNCED Process", *Negotiating International Regimes: Lessons Learned From the United Nations Conference on Environment and Development (UNCED)*, Bertram I. Spector, Gunnar Sjostedt and William Zartman (Eds.) London: Graham Trotman/Martinus Nijhoff, s. 63-86.

Sjostedt, Gunnar (1999). "Leadership in Multilateral Negotiations: Crisis or Transition?", *International Negotiation: Actors, Structures/Process Values,* Peter Berton (Ed.), Houndmills: MacMillan Press, s. 223-257.

Sjostedt, Gunnar (2000). "Asymmetry in Multilateral Negotiation between North and South at UNCED", *Power and Negotiation*, William I. Zartman & Jeffrey Z. Rubin (Eds.), Ann Arbor: University of Michigan Press, s. 177-199.

Snidal, Duncan (1985). "The Limits of Hegemonic Stability Theory." *International Organization*, 39 (4), s. 579-615.

Snidal, Duncan (1986). "The Game Theory of International Politics", *Cooperation Under Anarchy,* Kenneth A. Oye (Ed.), , Princeton: Princeton University Press, s. 25-58.

Spector, Bertram I., Gunnar Sjostedt &William Zartman (1994). "The Dynamics of Regime-building Negotiations", *Negotiating International Regimes: Lessons Learned From the United Nations Conference on Environment and Development (UNCED),* Bertram I. Spector, Gunnar Sjostedt, and William Zartman (Eds.), London: Graham Trotman/Martinus Nijhoff, s. 3-21.

Sprinz, Detlef and T.Vaahtoranta (1998). "The Interest-Based Explanation for International Air Pollution Control", *The Politics of International Environmental Management*, Arild Underdal (Ed.), Boston: Kluwer Academic Publishers, s. 13-41.

Strange, Susan (1983). "Cave! hic dragones: A Critique of Regime Analysis", *International Regimes*, Stephen D. Krasner (Ed.), Ithaca: NY: Cornell University Pres, s. 337-354.

Susskind, Lawrence (1994). *Environmental Diplomacy: Negotiating More Effective Global Agreements*, New York: Oxford University Press.

Young, Oran R. and Gail Osherenko (1993a). "Testing Theories of Regime Formation: Findings from a Large Collaborative Research Project", *Regime Theory and International Relations*, Volker Rittberger (Ed.), Oxford: Clarendon Press, 223-252.

Young, Oran R. and Gail Osherenko (1993b). "The Formation of International Regimes: Hypotheses and Cases", *Polar Politics: Creating International Environmental Regimes*, Oran R. Young & Gail Osherenko (Eds.), Ithaca: Cornell University Press, s. 1-22.

Young, Oran R. (1998). *Creating Regimes: Arctic Accords and International Governance*, Ithaca: Cornell University Press.

Waltz, Kenneth. (1979). *Theory of International Politics*, United States: McGraw-Hill.

Wendt, Alexander (1987). "The Agent-Structure Problem in International Relations Theory", *International Organization*, 41 (3), s. 335-370.

Zartman, William I. and Jeffrey Z. Rubin (2000). "Symmetry and Asymmetry in Negotiation", *Power and Negotiation*, William I. Zartman & Jeffrey Z. Rubin (Eds.), University of Michigan Press: Ann Arbor, s. 271-293.

View publication stats